Střepy jako rozcestníky v čase

Většina z nás si představuje archeology jako hledače pokladů, senzací a neočekávaných objevů. Pravda je však zcela jiná. Nejčetnějším archeologickým nálezem, který pomáhá v orientaci v čase, jsou obyčejné zlomky keramických nádob. Jejich výskyt na místě probíhající stavební činnosti proto nelze podceňovat.

Připravil: Vojtěch Kašpar, ilustrace: Isabela Skřivanová, Veronika Wünschová

Základním úkolem jakékoli historické vědy o dávno minulých událostech je především určení následnosti, tedy co bylo dříve, co následovalo. V minulém čísle Projektu jsme věnovali pozornost vertikální a horizontální stratigrafii jako základní pomůcce pro stanovení následnosti usazování antropogenních vrstev. Tato terénní pozorování stála u zrodu vzniku periodizačních systémů. Jejich postupné propracovávání vedlo k nesmírně podrobnému a detailnímu členění historie lidstva.

Přestože nejstarší pokusy o materiálně-technologické členění lidského vývoje pocházejí již z antiky (např. Publius Ovidius Naso, Hésiodos), otcem základní archeologické periodizace pravěkých dějin lidstva je Dán Christian Thomsen (v roce 1836). I on využil při tvorbě své třídobé periodizace (doba kamenná, bronzová a železná) základní kritérium surovinové základny.

Relativní chronologie

Pro naše další snahy o vysvětlení principů datování konkrétních nalezených archeologických památek je nutno vysvětlit pojmy „relativní" a „absolutní" chronologie. Zatímco relativní chronologie stanoví vzájemný časový poměr dvou či více památek (určí pouze relativní stáří předmětů), absolutní chronologie stanoví pokud možno přesné číselné časové určení (pomocí přírodovědných metod; nálezové situace spojitelné s konkrétní historickou skutečností datovanou písemnými prameny – požár města, hradu apod.). Při stanovení relativní chronologie používáme vedle přírodovědných a technických metod především klasické metody – stratigrafie, typologie a analogie.

Jednu z nejstarších vědeckých archeologických metod představuje typologie. Je založená na studiu proměn různých typů památek (keramické nádoby a střepy jsou jako nejběžnější archeologický nález nejčastějším předmětem tohoto studia), a to po stránce morfologické (tvarové), technologické (způsob výroby) či estetické (výzdoba). Počátky této vědecké metody je možno spatřovat okolo poloviny 19. století, přičemž za otce zakladatele je považován švédský archeolog Oscar Montelius (1843–1921).

Typologie vychází z předpokladu kontinuálního zákonitého vývoje určitého výrobku, směřujícího zpravidla od nejjednoduššího ke složitějšímu, od účelného k účelnějšímu. Metoda sleduje vývoj jednotlivých předmětů v čase a řadí je do typologických řad. Nejdůležitějším kritériem tvorby typologické řady jsou uzavřené

Přestože doba středověkých králů již není zcela anonymní, většina tehdejší populace zůstává bezejmenná. Je proto zajímavé sledovat vývoj základních tvarů keramických nádob v závislosti na střídání se našich nejvýznamnějších panovníků v jednotlivých půlstoletích. Uvádíme také známé pražské stavby, které vznikly v ekvivalentních, tedy padesátiletých obdobích, pro něž jsou typické zobrazené keramické nádoby.

1100–1150 Před rokem 1150 byl vystavěn na petřínském úbočí monumentální komplex Strahovského kláštera.
1150–1200 V 2. polovině 12. a v 1. třetině 13. století vzniká v Praze ohromné množství (dodnes je známo přes šedesát) kamenných románských patricijských domů, z nichž nejznámější je dům pánů z Kunštátu a Poděbrad v Řetězové ulici na Starém Městě.
1200–1250 Před rokem 1234 byla zahájena stavba Anežského kláštera dokončená až v 2. polovině 13. století.
1250–1300 Okolo roku 1270 byla postavena Staronová synagoga, jedna z nejvýznamnějších starých evropských synagog.

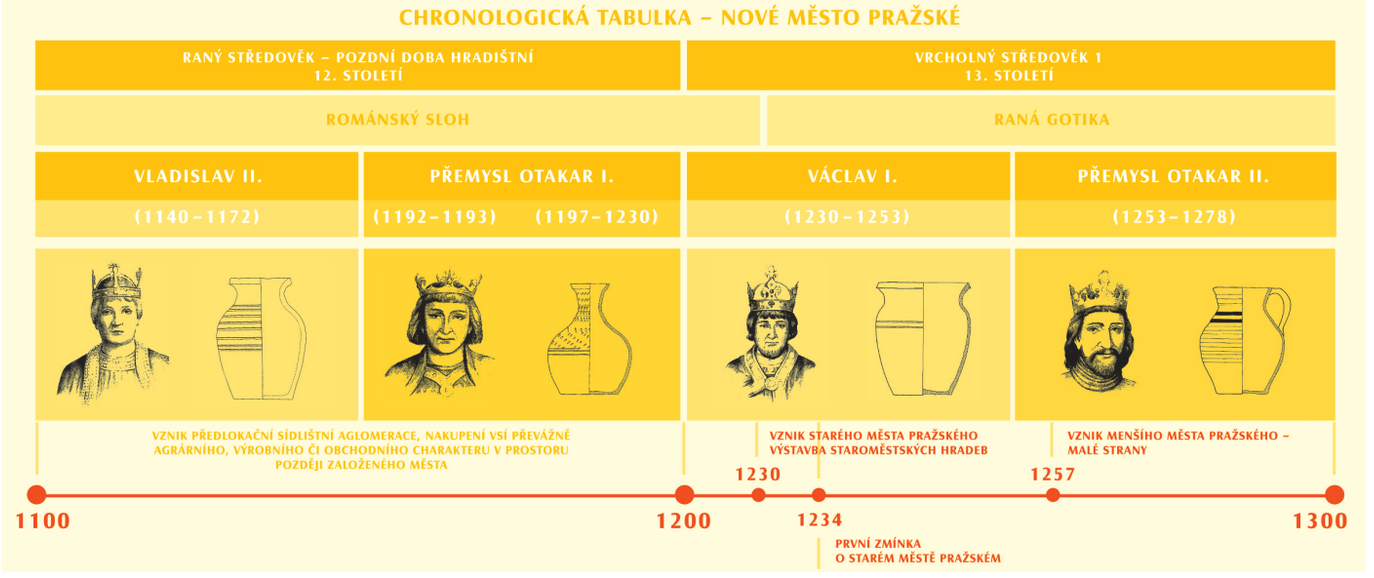

nálezové celky, tedy soubory předmětů, které byly současně uloženy do země a také zhruba současně vyrobeny či používány. Vedle typologie používá archeologie srovnávací metodu (metodu analogie), jež vychází z předpokladu, že artefakty podobné či stejné morfologické hodnoty jsou si časově blízké.

Keramika jako datovací materiál

Základní otázku „Jak je co staré?“ si položí každý archeolog v momentě, kdy se ze zkoumané archeologické situace objeví první střípky rozbitých keramických nádob. Ještě od hlíny je zanícený badatel narychlo očišťuje vším, co má po ruce, a snaží se zjistit elementární informaci o stáří objevované archeologické památky. Přestože neodborník považuje střepy z různých historických období za podobné, ne-li stejné, poučený archeolog si všímá jednotlivých rozdílů. Keramické zlomky jsou totiž nejen nejčastějším, ale i chronologicky citlivým archeologickým nálezem.

V každé době byly v oblibě různé tvary nádob, technologická úroveň a kvalita výroby se vyvíjela a proměňovala zaváděním technologických zdokonalení. Především však keramická produkce podléhala módním vlivům. V jednotlivých obdobích byl oblíbený jiný druh výzdobných prvků a motivů na stěnách nádob. Měnil se vývoj tvarů okrajových profilací nádob a především se vyskytovaly různé tvary a velikosti užitkových nádob.

Kvalitní užitková sídlištní keramika se například výrazně lišila, především svou technologickou kvalitou, od tzv. funerální keramiky. Tato pohřební keramika, v níž byly do hrobu mrtvého ukládány milodary (potrava, jídlo, pití), byla výrazně nekvalitnější a vyráběná za tímto jediným účelem. Svým charakterem nám tak dnes může připomínat charakteristické „boty do rakve“, určené pouze na jedno specifické užití.

Vyhodnocení ohromného kvanta keramických nálezů ze záchranných archeologických výzkumů se dnes již neobejde bez výpočetní techniky, která umožňuje provádění základních matematických operací s ohromným množstvím získaných dat.

Detailní analýza nálezových souborů nám poté poskytuje velké množství informací nejen o chronologickém vztahu objevovaných památek, ale i o hospodářských, ekonomických a sociálních podmínkách života našich předků či procesech spojených s jejich zrodem, následným vývojem i případným zánikem, nebo o jejich etnické příslušnosti. Proto je rozbor keramických nálezů vedle přírodovědných a technických metod (společně s možnostmi absolutní chronologie nalezených památek se jim budeme věnovat v některém z dalších čísel) základní historicko-archeologickou datovací metodou. ■

1300–1350 V roce 1344 byla Matyášem z Arrasu zahájena na popud Karla IV. výstavba svatovítské katedrály na Pražském hradě.
1350–1400 V roce 1357 nahradil zřícený Juditin most nový most kamenný – Karlův.
1400–1450 V Betlémské kapli byl od roku 1402 kazatelem M. Jan Hus, kaple však byla založena pražskými patriciji – kramářem Křížem a Hanušem z Mühlheimu již v roce 1391.
1450–1500 Vladislav Jagellonský dal stavitelem a kameníkem Matějem Rejskem postavit v roce 1475 Prašnou bránu jako novou součást staroměstského opevnění.

CHRONOLOGICKÁ TABULKA – NOVÉ MĚSTO PRAŽSKÉ